

PRAWO DO ZAWARCIA
ZWIĄZKU MAŁŻEŃSKIEGO
I ZAŁOŻENIA RODZINY

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI
JANA PAWŁA II

Paweł Bucoń

PRAWO DO ZAWARCIA
ZWIĄZKU MAŁŻEŃSKIEGO
I ZAŁOŻENIA RODZINY

PERSPEKTYWA PRYWATNOPRAWNA
I PUBLICZNOPRAWNA

Wydawnictwo KUL
Lublin 2022

Recenzenci

ks. prof. dr hab. Józef Krukowski
prof. dr hab. Mirosław Sadowski

Opracowanie redakcyjne

Maria R. Pałubska

Opracowanie komputerowe

Zuzanna Guty

Projekt okładki i stron tytułowych

Agnieszka Gawryszuk

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2022

ISBN 978-83-8288-015-1

Wydawnictwo KUL, ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin, tel. 81 740 93 40
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl, <http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

Druk i oprawa:

volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin, tel. 91 812 09 08, e-mail: druk@volumina.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
ROZDZIAŁ I	
POJĘCIE I EWOLUCJA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY	15
1. Pojęcie małżeństwa i rodziny	15
2. Tradycyjny model małżeństwa	27
3. Monogamiczność jako konstytutywna cecha małżeństwa	31
4. Próby redefinicji małżeństwa w systemach prawnych współczesnych państw	35
5. Charakter prawny małżeństwa	44
ROZDZIAŁ II	
ISTOTA PRAWA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA I ZAŁOŻENIA RODZINY	51
1. Pojęcie prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny	51
2. Prawo do posiadania dzieci	63
3. Prawo do adopcji dzieci	69
4. Prawne aspekty prokreacji medycznie wspomaganej	79
5. Prawo do zawarcia małżeństwa a kwestia zmiany płci	87
ROZDZIAŁ III	
REALIZACJA PRAWA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA	93
1. Kobieta i mężczyzna jako podmioty prawa do zawarcia małżeństwa	93
2. Przesłanki zawarcia małżeństwa	96
3. Zawarcie małżeństwa w formie świeckiej	101
4. Zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej	112
ROZDZIAŁ IV	
SZCZEGÓLNE ASPEKTY REALIZACJI PRAWA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA	125
1. Przeszkody małżeńskie a realizacja prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny	125
2. Problem wieku małżeńskiego	135
3. Prawo kobiety małoletniej do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny	139
4. Zakaz bigamii	144
5. Prawo do zawarcia małżeństwa z cudzoziemcem	150
6. Prawo osób pozbawionych wolności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny	157

ROZDZIAŁ V

USTANIE MAŁŻEŃSTWA	165
1. Małżeństwo jako związek trwały i dożgonny	165
2. Rozwiązanie małżeństwa przez rozwód	172
3. Stwierdzenie nieistnienia małżeństwa	183
4. Unieważnienie małżeństwa	188
5. Konwalidacja małżeństwa	196

ROZDZIAŁ VI

INSTYTUCJONALIZACJA ZWIĄZKÓW PARTNERSKICH	203
1. Istota związku partnerskiego	203
2. Ochrona praw osób tworzących związki partnerskie	208
3. Związek partnerski a instytucja konkubinatu	216
4. Ochrona praw dziecka wychowywanego w związku partnerskim	223
5. Prawo polskie wobec tak zwanego małżeństwa homoseksualnego zawartego za granicą	226

PODSUMOWANIE	233
--------------------	-----

BIBLIOGRAFIA	239
--------------------	-----

Źródła	239
--------------	-----

Literatura	254
------------------	-----

WSTĘP

Prawo do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny bez wątpienia należy uznać za jedno z najbardziej podstawowych praw naturalnych przysługujących człowiekowi¹. Akt zawarcia małżeństwa i założenia rodziny jest jedną z najistotniejszych decyzji podejmowanych przez jednostkę. Indywidualna decyzja o skorzystaniu z prawa przyrodzonego każdej osobie dokonuje się najpierw w człowieku i dlatego jest sprawą daremną poszukiwanie jej źródła w samej tylko organizacji społecznej, jaką jest państwo². Państwo demokratyczne nie może ingerować w autonomię woli jednostki w tym zakresie, ponieważ mowa jest o sferze jej życia prywatnego, niepodlegającej omnipotencji państwa, a zatem prawnie indyferentnej. W ten sposób stosunek państwa demokratycznego do aktu zawarcia małżeństwa i założenia rodziny różni się znacząco od praktyki państw totalitarnych i autorytarnych. Dość wspomnieć osławione ustawodawstwo norymberskie³, by zauważyć, jak istotne znaczenie z punktu widzenia interesu państwa ma decyzja o zawarciu związku małżeńskiego i założeniu rodziny.

W państwie demokratycznym niemożliwe jest podejmowanie przez władze państwowe działań władczych wobec jednostki w sferze zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Nie może zatem organ władzy publicznej podejmować decyzji o tym, kto z kim, kiedy i w jakich okolicznościach wejdzie w związek małżeński, ani czy

¹ „Prawem natury jest to, o czym natura poucza wszystko, co żyje: prawo to bowiem nie jest właściwe tylko rodzajowi ludzkiemu, lecz wszystkiemu, co żyje, czy to w niebie, czy to na ziemi, czy temu, co rodzi się w morzu. Stąd pochodzi zjednoczenie mężczyzny i kobiety, które nazywamy małżeństwem; stąd też rodzenie dzieci i ich wychowanie [...]”. Iustiniani, *Institutiones*, w: *Corpus Iuris Civilis*, t. 2. *Codex Iustinianus*, oprac. P. Krueger, Berolini apud Weidmannos, [Berlin] 1892, cyt. za M.A. Krąpiec, *Człowiek i prawo naturalne*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2009, s. 63.

² Por. M.A. Krąpiec, *Człowiek i prawo naturalne*, s. 231.

³ Na mocy ustawy z dnia 15 września 1935 r. o ochronie krwi niemieckiej i niemieckiej czi (Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935, Reichsgesetzblatt 1935, Nr. 100, S. 1146), uchwalonej przez zdominowany przez nazistów Reichstag, wprowadzono regulacje dyskryminujące Żydów, m.in. przez ustanowienie zakazu zawierania małżeństw z „Aryjczykami” i ustanowienie przestępstwa „zhańbienia rasy” (*Rassenshande*), polegającego na utrzymywaniu stosunków intymnych przez przedstawicieli obu ras; por. U. Hansmann, *Die Nürnberger Rassegesetze vom 15. September 1935*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2005, t. 58, nr 37, s. 2648.

w ogóle zdecyduje się na taki krok. Swoboda decyzji obejmuje zatem wszystkie elementy istotne aktu zawarcia małżeństwa. Nie znaczy to jednak, że władza publiczna nie odgrywa żadnej roli w tej sferze życia człowieka. Zważyć należy, iż występowanie określonego rodzaju praktyk rzutować może negatywnie na interes ogólnospołeczny. Akt zawarcia małżeństwa równoznaczny jest bowiem z założeniem rodziny, a w rodzinie rodzą się i wychowują dzieci – obywatele, którzy po osiągnięciu dojrzałości przejmują odpowiedzialność za losy państwa. Wobec tego praktyka realizacji prawa do zawarcia małżeństwa leżała zawsze w sferze zainteresowania władz publicznych. Tak było w przeszłości i tak jest obecnie.

Jak doniosłe problemy mogą powstawać na tym tle, przekonuje rozwój współczesnego społeczeństwa, w którym w dobie globalizacji oraz mieszania się światopoglądów, kultur i narodów dochodzi też do przenikania się, a niekiedy także kolizji norm prawnych czy religijnych. W cywilizacji europejskiej od wieków ustalone zostało pojmowanie małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny⁴. Mimo że państwo na ogół tolerowało inne związki faktyczne (aktualnie określane jako partnerskie)⁵, podejmowało aktywne działania na rzecz ochrony małżeństwa jako monogamicznego związku kobiety i mężczyzny oraz rodziny powstałej na jego fundamencie. Współcześnie ten model małżeństwa próbuje się zakwestionować i rozciągnąć jego pojmowanie na związki osób tej samej płci i inne związki partnerskie. Należy zatem zbadać zakres owej tendencji i odnieść wnioski stąd płynące do warunków polskich.

Celem monografii jest określenie istoty prawa do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny z perspektywy prawa prywatnego i prawa publicznego⁶. Realizacja

⁴ Tak również instytucję małżeństwa postrzegają trzy wielkie religie monoteistyczne: judaizm, chrześcijaństwo oraz islam. Por. N. Dura, P. Krocze, C. Mititelu, *Marriage from the Roman Catholic and Orthodox Points of View*, Wydawnictwo „Scriptum”, Kraków 2017, s. 25 i nast.

⁵ Ingerencja państwa w sferę prywatnego życia jednostki i piętnowania określonych zachowań seksualnych dorosłych osób dotyczy przede wszystkim homoseksualistów. Postępujący proces depenalizacji stosunków homoseksualnych nie może przesłonić faktu, iż jeszcze w XX w. w państwach europejskich były one uznawane za przestępstwa. Szczególnie intensywny proces prześladowania i eksterminacji osób o skłonnościach homoseksualnych miał miejsce w III Rzeszy Niemieckiej – na podstawie osławionego § 175 Kodeksu karnego z 1871 r. (Gesetz, betreffend die Redaktion des Strafgesetzbuchs für den Norddeutschen Bund als Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871, Deutsches Reichsgesetzblatt 1871, Nr. 24, S. 127). Przepis ten obowiązywał jeszcze w powojennych Niemczech i stanowił podstawę stosowanych w imieniu państwa represji. Mimo zmian legislacyjnych zachował aktualność aż do lat 90. XX w.; por. J. Hanc, *Homoseksualizm a prawo karne. Analiza synoptyczna*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2021, nr 1, s. 362-374. Dla porównania: penalizacja stosunków homoseksualnych w Polsce została zasadniczo zniesiona wraz z wejściem w życie Kodeksu karnego z 1932 r. (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571, dalej: k.k.1932). Przestępstwem było jedynie ofiarowanie się osobie tej samej płci do czynu nierządnego z chęci zysku (art. 207 k.k.1932).

⁶ Zgodnie ze znaną sentencją wybitnego rzymskiego prawnika Ulpiana: „Prawem publicznym jest to, które dotyczy ustroju państwa rzymskiego, prywatnym zaś to, które (dotyczy) korzyści jednostek: są bowiem niektóre (normy) ogólnie użyteczne, inne znów prywatnie” (*Publicum ius est quo ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim*

prawa do zawarcia małżeństwa, mimo iż tradycyjnie regulowana jest normami prawa prywatnego (rodzinnego), ma również doniosłe znaczenie w sferze prawa publicznego. Dlatego też autor niniejszej publikacji za jej podstawową tezę uznaje zdolność państwa do podejmowania aktywnych działań promażeńskich i prorodzinnych w celu stymulowania pożądanych procesów społecznych. Zmieniające się w swej strukturze społeczeństwo może mieć wpływ na materię prawa rodzinnego, która też przecież nie jest stała, lecz dynamiczna. Analiza skupiona jest na uwarunkowaniach charakterystycznych dla współczesnego państwa demokratycznego, niemniej przez wykazanie kierunku ewolucji procesów historycznych (od czasów antycznych do początków obecnego stulecia).

W sferze regulacji prawnej weryfikacja postawionej tezy sprowadza się do konieczności odpowiedzi na pytanie o granice faktycznej swobody jednostki w realizacji prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Chodzi o określenie, jak swoboda autonomii woli człowieka, w aspekcie zawiązania małżeństwa (i na jego podstawie rodziny), może być kształtowana i warunkowana decyzjami władzy publicznej w obszarze podstawowych instytucji prawa rodzinnego. Weryfikacji podstawowej tezy pracy jej autor dokonał przez analizę kolejnych, bardziej szczegółowych hipotez badawczych. Sprowadzają się one do odpowiedzi na następujące pytania: jak należy określić istotę małżeństwa i rodziny; w jaki sposób gwarantowane jest prawo jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny; jak wygląda realizacja prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny; jak przedstawiają się szczególne okoliczności realizacji prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny; jakie przesłanki instytucjonalnoprawne decydują o ustaniu małżeństwa; jak z punktu widzenia realizacji prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny przedstawia się współczesny problem prawnego ukształtowania tzw. związków partnerskich?

Stosownie do przedstawionych hipotez badawczych została sformułowana konstrukcja niniejszej monografii.

W rozdziale I dokonano ustalenia prawnej istoty małżeństwa i rodziny na tle nauk społecznych i z uwzględnieniem perspektywy historyczno-porównawczej. Autor wyjaśnia w tym miejscu potrzebę jednorodnego ujmowania komentowanych instytucji, wychodząc z założenia, że akt zawarcia małżeństwa stanowi fundament nowo tworzonej rodziny. Ustalenie to jest o tyle istotne, że przesądza o jednolitym ujęciu prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. W rozdziale I wskazano, że przez stulecia, pod wpływem myśli chrześcijańskiej i prawa rzymskiego, aż do czasów współczesnych, właściwe było w europejskiej kulturze prawnej pojmowanie małżeństwa jako monogamicznego związku kobiety i mężczyzny. Na tym tle wstępnie zarysowano problem podważania w wielu państwach tradycyjnego modelu małżeństwa, głównie w perspektywie legalizacji związków partnerskich i legalizacji tzw. małżeństw homoseksualnych.

quaedam publice utilia, quaedam privatim). Ulpian, *Digesta* (D. 1,1,1,2) oraz *Instytucje justyniańskie* (I. 1,1,4), cyt. za K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, wyd. 3, Warszawa 1978, s. 24.

Gwarancjom prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny poświęcony został rozdział II monografii. Została w nim przedstawiona istota tego prawa w perspektywie historyczno-porównawczej. Autor podkreśla, że prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, jako międzynarodowo chronione prawo człowieka, należy do katalogu praw człowieka⁷ i konsekwentnie jest potwierdzane przez źródła międzynarodowoprawne. Istotne znaczenie odgrywa w tym miejscu analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, z zaakcentowaniem jego najnowszego kierunku, wskazującego na możliwość podważenia tradycyjnego modelu małżeństwa. W rozdziale II scharakteryzowano również szczegółowe problemy związane z realizacją prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Skupiają się one na kwestii instrumentów będących w dyspozycji państwa, które mają na celu zachęcanie małżonków do posiadania dzieci. Problem ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia małżeństw, które nie mogą doczekać się potomstwa ze względów medycznych. Stąd też stosowne miejsce znalazły rozważania na temat adopcji i polityki państwa wobec prokreacji medycznie wspomaganej. We współczesnych czasach istotnym problemem jest również stosunek prawodawcy wobec osób dokonujących zmiany płci. Konieczne jest w związku z tym udzielenie odpowiedzi na pytanie o kwestię realizacji prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny osób transseksualnych.

W dalszej kolejności – w rozdziale III – poddano analizie sposób realizacji prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Rozwijając wątek o właściwej dla europejskiej kultury prawnej zasadzie monogamiczności i różnopłciowości małżeństwa, autor dysertacji wskazuje, iż podmiotami, które dysponują prawem do zawarcia związku małżeńskiego, są kobieta i mężczyzna. Fakt ten znajduje odzwierciedlenie w polskim prawie, a zwłaszcza w przepisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Różnopłciowość nupturientów stanowi zatem podstawowy warunek zawarcia małżeństwa. Tylko tak rozumiana istota związku małżeńskiego umożliwia realizację podstawowych funkcji rodziny, w tym funkcji prokreacyjnej. W rozdziale III znalazły się również rozważania na temat proceduralnych aspektów realizacji prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Scharakteryzowano sposób zawarcia małżeństwa w tzw. formie świeckiej i formie wyznaniowej zgodnie z obowiązującymi przepisami polskiego prawa. Możliwość dokonania wyboru jednej z tych form wynika z zagwarantowanej realizacji prawa do wolności religii i przekonań⁸.

⁷ Zgodnie z postawionymi celami, prawo do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny autor rozpatrywał przede wszystkim z perspektywy prywatnoprawnej i publicznoprawnej, a nie *stricte* praw człowieka.

⁸ Jedynie w niewielkim zakresie monografia zawiera odniesienia do współdziałania między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi na rzecz małżeństwa i rodziny, gdyż tematyka ta jest na tyle interesująca i obszerna, że zasługuje na oddzielne opracowanie. Por. *Konkordaty Polskie. Historia i teraźniejszość*, red. J. Krukowski, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, s. 316-317.

W następnym rozdziale – IV, autor podjął się analizy szczególnych okoliczności realizacji prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Został omówiony w tym miejscu problem przeszkód małżeńskich w kontekście realizacji prawa do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny. Zwrócono szczególną uwagę na kwestię wieku uprawniającego do zawarcia małżeństwa, która była różnie rozstrzygana w przeszłości, a i we współczesnych czasach budzi rozbieżności w prawie poszczególnych państw (również europejskich). W tym kontekście dokonano charakterystyki pozycji prawnej małoletniej kobiety, która zgodnie z polskim ustawodawstwem uzyskuje prawo do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny. Wśród innych problemów, które zdaniem autora mają istotny wpływ na zakres ingerencji państwa w sferę realizacji prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, znalazł się zakaz bigamii, prawo do zawarcia związku małżeńskiego z cudzoziemcem oraz prawo osób pozbawionych wolności do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny.

Wpływ państwa na realizację prawa jednostki do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny przejawia się również w prawnym uregulowaniu przesłanek ustania małżeństwa. Zagadnieniom tym został poświęcony rozdział V monografii. Punktem wyjścia do prowadzonych rozważań jest w tym miejscu zasada trwałości związku małżeńskiego, która oznacza w europejskiej tradycji prawnej, pozostającej również i pod tym względem pod wpływem myśli chrześcijańskiej, iż małżeństwo jest – co do zasady – dożgonnym związkiem kobiety i mężczyzny. Stąd też, jeżeli prawodawca przewiduje możliwość wcześniejszego ustania małżeństwa, tworzy konstrukcje stanowiące rozwiązania wyjątkowe, dla zastosowania których muszą zająć ściśle określone okoliczności. Szczególne miejsce wśród nich znajduje instytucja rozwodu, której istota sprowadza się – w świetle polskiego prawa – do orzeczenia przez sąd o rozwiązaniu małżeństwa pod warunkiem wystąpienia przesłanek określonych przez prawodawcę. Wśród innych instytucji powodujących wcześniejsze ustanie małżeństwa znajduje się również jego unieważnienie i stwierdzenie przez sąd jego nieistnienia (choć w tym przypadku orzeczenie sądu ma walor jedynie deklaratoryjny).

Ostatni – VI rozdział – monografii został poświęcony największemu wyzwaniu, z jakim musi zmierzyć się współczesne państwo w obszarze realizacji prawa jednostki do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny. Tym wyzwaniem jest kwestia instytucjonalizacji związków partnerskich. Problem ten jest złożony i wieloaspektowy. Doczekał się też rozbieżnego rozwiązania w ustawodawstwie poszczególnych państw. Związany jest przede wszystkim z uznaniem i określeniem konsekwencji prawnych wspólnego pożycia kobiety i mężczyzny w ramach konkubinatu. W dalszej kolejności pojawia się kwestia instytucjonalizacji związków jednopłciowych, przybierająca w niektórych państwach postać tzw. małżeństw homoseksualnych. Najnowszy trend rozwoju prawa rodzinnego każe ponadto określić poszanowanie i ochronę praw osób tworzących niemonogamiczne związki partnerskie. Jednym z najistotniejszych problemów, jakie pojawiają się na tym tle, jest ochrona praw dzieci pochodzących od

osób tworzących związki partnerskie oraz kwestia uznawania tych związków przez państwa, które nie dokonały procesu ich instytucjonalizacji.

Dla weryfikacji przedstawionych hipotez badawczych posłużono się uznanymi w naukach prawnych metodami badawczymi. Są one zróżnicowane, jako że analiza wskazująca na potrzebę ujmowania prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny jest wielowątkowa i wieloaspektowa. Podstawowy nurt rozważań prowadzonych przez autora skupia się wokół instytucji polskiego prawa rodzinnego. Stąd też w publikacji dominuje metoda dogmatyczno-prawna, która pozwoliła na określenie znaczenia komentowanych rozwiązań dla weryfikacji określonych hipotez badawczych. Autor dokonał w tym kontekście krytycznej analizy orzecznictwa polskich sądów i poglądów doktryny ogłoszonych głównie na podstawie przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Przeprowadzona analiza byłaby jednak niepełna bez jej osadzenia w kontekście porównawczym. W monografii wykorzystano zatem także metodę prawnoporównawczą, która pozwoliła na określenie podobieństw i różnic polskiego prawa wobec rozwiązań przyjmowanych w innych państwach. Metoda komparatystyczna pozwoliła ponadto na określenie wzajemnego wpływu systemów prawnych różnych państw, zwłaszcza europejskich. W tym kontekście doniosłe znaczenie należy przypisać orzecznictwu instytucji międzynarodowych, a zwłaszcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który wytycza nowe, choć w dużej mierze trudno akceptowalne, kierunki rozwoju instytucji rodzinnoprawnych⁹. Istotne znaczenie autor monografii przypisuje również metodzie historyczno-prawnej. Dzięki

⁹ Specyficzną drogę rozwoju prawa w zakresie prawa rodzinnego kreśli także prawo Unii Europejskiej (UE). Czyni to jednak, z uwagi na ograniczone kompetencje UE, tylko w pewnym zakresie, odnoszącym się jedynie do prawa kolizyjnego (prywatnego międzynarodowego) i jurysdykcji sądów państw członkowskich (ustalenia jurysdykcji w sprawach transgranicznych, uznawania orzeczeń sądów itp.). Przyjęto, jak dotychczas, trzy podstawowe rozporządzenia oddziałujące na prawo rodzinne. Po pierwsze, jest to rozporządzenie Rady (UE) nr 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej (Dz. Urz. UE L 343 z 29.12.2010, s. 10), które wprowadza jednolite regulacje kolizyjne państw je stosujących, dotyczące prawa właściwego dla rozwodu. Po drugie, przyjęto rozporządzenie odnoszące się do kwestii majątkowych małżeńskich – zarówno z perspektywy kolizyjnej, jak i jurysdykcyjnej – rozporządzenie Rady UE 2016/1103 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych (Dz. Urz. UE L 183 z 8.07.2016, s. 1); nadto – analogiczne rozporządzenie odnoszące się do związków partnerskich – rozporządzenie Rady (UE) 2016/1104 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich (Dz. Urz. UE L 183 z 8.07.2016, s. 30). Z uwagi na fakt, że kwestie kolizyjne, podobnie jak materia stosunków majątkowych małżeńskich, wykracza zasadniczo poza zakres tematu niniejszej monografii – nie będą one przedmiotem analizy. Należy jednakże zaznaczyć, że rozporządzenia te przyjęte zostały w ramach wzmocnionej współpracy i wiążą tylko część państw UE. Nie wiążą one Rzeczypospolitej Polskiej.

jej wykorzystaniu badał tezę o ingerencji państwa w sferę stosunków rodzinnoprawnych, od czasów antycznych (republiki rzymskiej) po okres współczesny.

Weryfikacja poszczególnych hipotez badawczych wskazuje już na wstępie, jak doniosłe znaczenie ma ujęcie istoty prawa do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny w jednolitej perspektywie prywatnoprawnej i publicznoprawnej. Z jednej strony mamy bowiem do czynienia z koniecznością uwzględnienia interesu jednostki do realizacji jednej z najistotniejszych sfer życia prywatnego, które w państwie demokratycznym powinno być wolne od onnipotentnego wpływu państwa, z drugiej zaś – konieczne jest uwzględnienie interesu państwa i społeczeństwa we właściwym ukształtowaniu instytucji prawa rodzinnego, przede wszystkim ze względu na doniosłe funkcje, jakie ma do spełnienia rodzina, związane przede wszystkim z właściwym wychowaniem dzieci pozostających pod pieczę małżonków (rodziców) i przygotowaniem ich do właściwego i odpowiedzialnego pełnienia ról społecznych w dorosłym życiu. Z tych względów instytucji małżeństwa i zbudowanej na jego fundamentach rodziny nie można sprowadzać wyłącznie do regulacji właściwej sferze prawa prywatnego.

Istotny wpływ na kształt normatywny małżeństwa i rodziny w ustawodawstwie poszczególnych państw mają zachodzące w wielu krajach świata przemiany społeczno-obyczajowe, które determinują postrzeganie funkcji tych instytucji. Mianowicie małżeństwo coraz częściej postrzegane jest przede wszystkim jako formalna więź prawna łącząca małżonków, czyli niejako w oderwaniu od jego „tradycyjnych” funkcji, zwłaszcza funkcji prokreacyjnej. Wspomniane zmiany postrzegania funkcji małżeństwa znajdują wyraz w konkretnych decyzjach ustawodawców poszczególnych państw. Chodzi tu zwłaszcza o coraz powszechniejsze uznawanie tzw. małżeństw osób tej samej płci oraz o zbliżanie statusu prawnego związków partnerskich (heteroseksualnych i homoseksualnych) do statusu prawnego małżeństwa. Wreszcie na kształt normatywny instytucji małżeństwa wpływają podstawowe zasady moralne i prawne, stanowiące aksjologiczny substrat praw człowieka.

Tymczasem małżeństwo nie jest instytucją służebną, nakierowaną wyłącznie na spełnianie aspiracji tworzących je osób. Realizacja prawa do zawarcia małżeństwa ma doniosłe skutki w sferze prawa publicznego. Stąd też rodzi się pytanie – na ile władze państwowe, wytyczając kierunki prowadzonej polityki, mają prawo i obowiązek wspierania określonego modelu małżeństwa i rodziny? Czy doświadczenia cywilizacji europejskiej rzeczywiście wskazują, że w sposób najdoskonalszy interes państwa i społeczeństwa, zwłaszcza związany z właściwym wychowywaniem dzieci, może być zrealizowany na bazie tradycyjnego modelu małżeństwa i rodziny, który został ukształtowany przez wieki pod wpływem religii i filozofii chrześcijańskiej, a zwłaszcza nauki społecznej Kościoła katolickiego?

Zadaniem doktryny (nauki prawa) powinny być działania mające na celu utrzymywanie i wspieranie monogamicznego charakteru małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę zagrożenia płynące dla tego tradycyjnego, utrwalonego modelu w prawie wielu współczesnych państw. Temu celowi

służy niniejsza monografia. Zdaniem jej autora w polskiej nauce styczność prawa prywatnego i prawa publicznego na gruncie realizacji prawa do zawarcia związku małżeńskiego i założenia rodziny nie została, do tej pory, w tak szerokim zakresie dostrzeżona i skomentowana, dlatego też publikacja ta ma na celu uzupełnienie dorobku polskiej nauki we wskazanym obszarze.